868 - 2018: 1150 χρόνια από την καθιέρωση της σλαβικής γλώσσας στη χριστιανική λατρεία.*

Παύλου Γεωργίου, Πληροφορικού

Το 862 ο ηγεμόνας της Μοραβίας Ραστισλάβ ζήτησε από τον βυζαντινό αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ άνθρωπο κατάλληλο να διδάξει τη χριστιανική πίστη στη γλώσσα που καταννοούσε ο λαός του, δηλ. τη σλαβική. Ο αυτοκράτορας έστειλε στη Μοραβία τον λόγιο Κωνσταντίνο Φιλόσοφο, ο οποίος αργότερα έγινε μοναχός και έλαβε το όνομα Κύριλλος, και ως συμπαραστάτη τον αδελφό του μοναχό Μεθόδιο. Για τα γεγονότα αυτά και την κατοπινή εξέλιξη, οι κυριότερες διαθέσιμες πηγές είναι τα συναξάρια των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, που διασώθηκαν σε παλαιοσλαβική γραφή. Τα κείμενα αυτά, παρότι αγιολογικού περιεχομένου, αποτελούν ωστόσο τις βασικές πηγές για το έργο των δύο αγίων και έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Η πρώτη ελληνική μετάφραση, απευθείας από την παλαιοσλαβική, είναι του καθηγητού Ταχιάου[1]. Η σπουδαιότητα του έργου του αειμνήστου καθηγητού δεν έγκειται μόνο στην ακρίβεια που μας παρέχει η απευθείας μετάφραση, αλλά και στα εξίσου σημαντικά σχόλια, στις παραπομπές και στην πληρότητα της αναλυτικής βιβλιογραφίας.

Από τη μετάφραση αυτή και συγκεκριμένα τον *Βίο Κωνσταντίνου Κυρίλλου* (στη συνέχεια: Ταχιάου, ΒΚ), παραθέτουμε το σχετικό απόσπασμα: *«Ο Ραστισλάβ, ηγεμόνας της Μοραβίας, έστειλε* [γράμμα] *στον αυτοκράτορα Μιχαήλ, λέγοντας: "Μολονότι ο λαός μας απαρνήθηκε την ειδωλολατρία και τηρεί τον χριστιανικό νόμο, εν τούτοις δεν έχουμε διδάσκαλο τέτοιον που να μπορεί να μας εξηγήσει την ορθή πίστη στη δική μας γλώσσα, ώστε βλέποντας αυτό και οι άλλοι λαοί, να μας μιμηθούν. Γι' αυτό στείλε μας, δέσποτα, επίσκοπο και τέτοιον δάσκαλο. Διότι από σας απορρέει προς όλες τις χώρες ο καλός νόμος". Ο αυτοκράτορας λοιπόν, αφού συγκάλεσε συμβούλιο, κάλεσε τον Κωνσταντίνο τον Φιλόσοφο, και αφού τον ενημέρωσε σχετικώς, του είπε: "Φιλόσοφε, γνωρίζω ότι είσαι κουρασμένος, αλλά πρέπει εσύ να πας εκεί, διότι αυτή την υπόθεση κανένας άλλος δεν μπορεί να την διεκπεραιώσει, όπως εσύ"...»*[2]

Το ίδιο περιστατικό περιγράφεται και στον *Βίο Μεθοδίου* (στη συνέχεια: Ταχιάου, ΒΜ): *«Συνέβη εκείνες τις ημέρες, ο Ραστισλάβ, ο ηγεμόνας των*

*** Αφιερωμένο στη μνήμη του καθηγητού Αντωνίου - Αιμιλίου Ταχιάου († 10-4-2018)**

[1] Ταχιάος, Αντώνιος-Αιμίλιος, Ν, *Κύριλλος καί Μεθόδιος. Οἱ ἀρχαιότερες βιογραφίες των Θεσσαλονικέων ἐκπολιτιστῶν των Σλάβων,* University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008. Στη συνέχεια: Ταχιάου, ΒΚΜ.

[2] Ταχιάου, ΒΚ 14, σ. 80.

Σλάβων, με τον Σβατοπλούκ[3]*,* [να] *στείλουν* [γράμμα] *από τη Μοραβία προς τον αυτοκράτορα Μιχαήλ, λέγοντας αυτά: "Με το έλεος του Θεού είμαστε υγιείς, ήρθαν δε σε εμάς πολλοί διδάσκαλοι χριστιανοί από τους Λατίνους, τους Έλληνες και τους Γερμανούς, διδάσκοντάς μας διαφορετικά. Εμείς όμως οι Σλάβοι είμαστε άνθρωποι απλοϊκοί και δεν έχουμε ποιον να μας διδάξει την αλήθεια και να μας εξηγήσει την γνώση. Γι' αυτό, κράτιστε δέσποτα, στείλε μας άνδρα ο οποίος θα μας κατευθύνει σε όλη την αλήθεια". Τότε ο αυτοκράτορας Μιχαήλ είπε στον Φιλόσοφο Κωνσταντίνο: "Ακούς, Φιλόσοφε, τα λόγια αυτά; Κανένας άλλος δεν μπορεί να το κάνει αυτό εκτός από εσένα. Να λοιπόν,* [λάβε] *δώρα πολλά, πάρε τον αδελφό σου, τον ηγούμενο Μεθόδιο, και πήγαινε. Διότι εσείς είστε Θεσσαλονικείς, και όλοι οι Θεσσαλονικείς συνδιαλέγονται σωστά στα σλαβικά».*[4]

Από τα δύο κείμενα γίνεται φανερό ότι η αποστολή των αγίων Κυρίλλου & Μεθοδίου στη Μοραβία δεν ήταν η πρώτη ιεραποστολή στην περιοχή αυτή. Έχουν προηγηθεί Λατίνοι, Γερμανοί και άλλοι Έλληνες. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο, δεν πρόκειται καν για την πρώτη προσπάθεια εκχριστιανισμού των Σλάβων, αφού εκείνος την ανάγει στην εποχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου (610 - 641) και αφορούσε στους Σλάβους της βαλκανικής.[5]

Το 863 η βυζαντινή αποστολή φθάνει στην Μοραβία και ξεκινά άμεσα το μεταφραστικό έργο των λειτουργικών βιβλίων, των ακολουθιών του Όρθρου, της θ. Λειτουργίας, του Εσπερινού, του Αποδείπνου κ.λπ. Οι μεταφράσεις αυτές εξυπηρετούσαν ταυτόχρονα δύο στόχους, αφού εκτός της χρήσεως τους στη λατρεία παράλληλα χρησιμοποιούνται ως διδακτικά εγχειρίδια για την εκμάθηση και εξοικείωση με τον γραπτό λόγο των μαθητών τους, που προορίζονταν να γίνουν κληρικοί.

Η περιοχή της Μεγάλης Μοραβίας υπήγετο εκκλησιαστικά στη δικαιοδοσία του παπικού θρόνου της Ρώμης, ενώ η βυζαντινή αποστολή στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Στην ίδια περιοχή, όμως, είχε διεισδύσει και η Εκκλησία των Φράγκων. Ουσιαστικά αυτός ήταν ο λόγος που ο Ραστισλάβ επιδίωξε την εμπλοκή του Βυζαντίου ζητώντας «διδάσκαλο κατάλληλο» και «επίσκοπο»· απέβλεπε στην ανάσχεση της επιθετικής διείσδυσης των Γερμανών. Όμως ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ και ο πατριάρχης Φώτιος, ενώ του έστειλαν τον κατάλληλο άνθρωπο, που ζητούσε, σκόπιμα δεν έστειλαν κληρικούς. Δεν ήθελαν να επιβαρύνουν τις ήδη τεταμένες σχέσεις μεταξύ Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως. Κατά τις μετακινήσεις τους από την Κωνσταντινούπολη στη Μοραβία και από κει προς τη Βενετία και τη Ρώμη, οι Κύριλλος και Μεθόδιος, μετέφεραν μαζί τους, δίχως να το αποχωριστούν ποτέ, το λείψανο του Αγ. Κλήμεντος, επισκόπου Ρώμης (88-100 μ.Χ.), το οποίο είχαν

[3] Ανηψιός του Ραστισλάβ.
[4] Ταχιάου, ΒΜ 5, σ. 198.
[5] Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, «Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν», PG 113, 284-292.

ανακαλύψει στην προηγούμενη αποστολή τους στην Κριμαία. Θεωρώ ότι δεν θα υποβάλλονταν στον κόπο να περιοδεύουν με το λείψανο του Αγίου αν δεν είχαν εξαρχής σκοπό να επισκεφθούν τη Ρώμη[6] και να το δωρήσουν στον παπικό θρόνο. Έτσι και έγινε. Τότε χειροτονήθηκαν και οι πρώτοι μαθητές τους κληρικοί και ο Μεθόδιος σε επίσκοπο. Αυτός φαίνεται να ήταν ο αρχικός σχεδιασμός για την πορεία και εξέλιξη της ιεραποστολής.

Από την άλλη πλευρά, οι λατίνοι κληρικοί στη Μοραβία επιθυμούσαν διακαώς να σταματήσουν το έργο της βυζαντινής αποστολής, που σε αντίθεση με τις δικές τους πολύχρονες προσπάθειες, καρποφόρησε άμεσα και είχε την καθολική αποδοχή των σλάβων. Δεν ήταν εύκολο, όμως, να επικαλεστούν κάποιο βάσιμο λόγο για να τους σταματήσουν. Έτσι λατίνοι και φράγκοι κληρικοί έφεραν στο προσκήνιο και αναβίωσαν μια παλιά δοξασία, που ταλαιπωρούσε αιώνες την Δυτική Εκκλησία, αν και καταδικασμένη από Συνόδους και πάπες και κατά καιρούς ξεχασμένη. Πρόκειται για τη θεωρία των Τριγλωσσιτών ή Πιλατιανών, όπως αποκάλεσαν τους υποστηρικτές της ο Αγ. Κύριλλος και ο πάπας Αδριανός Β΄.

Σύμφωνα με αυτήν απαγορευόταν η τέλεση ιερών ακολουθιών και τελετών στο πλαίσιο της χριστιανικής λατρείας σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα εκτός των τριών «ιερών», δηλ. της Λατινικής, της Εβραϊκής ή της Ελληνικής. Η θεωρία αυτή *«πρωτοεμφανίστηκε στη Δύση στο πρώτο μισό του τετάρτου αιώνα, όταν ο επίσκοπος του Poitiers Ιλάριος (315-368), στην πραγματεία του Tractatus super Psalmos, την υποστήριξε με το σκεπτικό ότι αυτές τις γλώσσες χρησιμοποίησε ο Πιλάτος για να αποτυπώσει (επί του Σταυρού) την επιγραφή που παρουσίαζε τον Ιησού ως βασιλέα των Ιουδαίων, καθώς και διότι σ' αυτές τις γλώσσες γράφτηκαν τα ιερά κείμενα των Ευαγγελίων*[7]*. Τα ίδια υποστήριξε, λίγο αργότερα, και ο άγιος Ιερώνυμος Στριδώνος (330-420), σε μία από τις επιστολές του προς Χελιόδωρο*[8]*. Περί τα τέλη του έκτου και αρχές του εβδόμου αιώνα η θεωρία περιελήφθη στο «Ετυμολογιάριο» του Ισιδώρου Σεβίλλης (570-636) με την ίδια επεξήγηση»*[9]*. «Ωστόσο οι Τριγλωσσίτες παραθεωρούσαν το γεγονός ότι*

---

[6] Στον Βίο Κυρίλλου (Ταχιάου, ΒΚ 15, σ. 83) αναφέρεται ότι ο Κύριλλος *«έφυγε για να πάει να χειροτονήσει τους μαθητές του»* χωρίς να προσδιορίζεται ο τόπος. Υπάρχει και η άποψη (Κωνσταντίνου Γ. Νιχωρίτη, «Θέματα Ιστορίας και πολιτισμού των Σλαβικών λαών», εκδ. Ostracon Publishing, Θεσ/κη 2015, σσ. 275-276) ότι οι χειροτονίες προορίζονταν να γίνουν στην Κωνσταντινούπολη. Άλλαξε όμως το αρχικό σχέδιο όταν ξαφνικά οι Βούλγαροι έδιωξαν τους βυζαντινούς ιεραποστόλους και στη θέση τους κάλεσαν Φράγκους. Την ίδια εποχή ο Μιχαήλ Γ΄ δολοφονήθηκε και ο πατριάρχης Φώτιος εκθρονίστηκε (για να επανέλθει το 878, στη δεύτερη περίοδο της πατριαρχείας του). Ας μη ξεχνάμε, όμως, πως τόσο ο Μιχαήλ Γ΄, όσο ο πατριάρχης Φώτιος και ο Κωνσταντίνος/Κύριλλος ήταν δεινοί διπλωμάτες και μάλλον δεν θα διακινδύνευαν με τις χειροτονίες στην Κωνσταντινούπολη μια βέβαιη ρήξη με τον παπικό θρόνο. Πολύ περισσότερο όταν πάπας Ρώμης, την επίμαχη εποχή, ήταν ο Νικόλαος Α΄, ο οποίος είχε καλέσει στη Ρώμη τους Αγίους για να τους επιπλήξει. Ο θάνατος του τελευταίου και η διαδοχή του από τον διαφορετικού πνεύματος Αδριανό Β΄ -που αντί επιπλήξεως δικαίωσε πανηγυρικά τους Αγίους- συνέβη μόλις λίγο πριν την είσοδο των Αγίων και των μαθητών τους στη Ρώμη.

[7] PL 9, 241-24.

[8] PL 22, 591.

[9] Ταρνανίδης, Ιωάν., «Συνειρμοί γύρω από το τρίγλωσσο (ελληνο - λατινο - σλαβικό) αλφαβητάριο του μοναχού Δημητρίου», *Fragmenta Hellenoslavica 2 (2015)*, σσ. 282-283.

η κακοδοξία τους είχε καταδικαστεί από τη Σύνοδο της Φρανκφούρτης το 794, που συγκλήθηκε εκεί από τον Κάρολο τον Μέγα» [10].

Στην πρώτη αντιπαράθεσή του με τους Τριγλωσσίτες ο Κύριλλος τους αντιμετώπισε με αγιογραφικά χωρία και αυτό συνέβη όσο ακόμα οι δύο αδελφοί βρίσκονταν στη Μοραβία. Κατά την πορεία τους προς τη Ρώμη ο Κύριλλος δέχθηκε δεύτερη πολύ σφοδρότερη επίθεση. *«Ενώ βρισκόταν στή Βενετία, συνάχθηκαν εναντίον του Λατίνοι επίσκοποι και ιερείς και μοναχοί, όπως τα κοράκια απάνω στο γεράκι, και σήκωσαν την αίρεση της τριγλωσσίας, λέγοντας: "<Άνθρωπε>, εξηγησέ μας, πώς εσύ τώρα δημιούργησες τα γράμματα για τους Σλάβους και τους τα διδάσκεις, αυτά που κανένας δεν τα βρήκε προηγουμένως, ούτε απόστολος, ούτε πάπας της Ρώμης, ούτε ο Γρηγόριος ο Διάλογος*[11]*, ούτε ο Ιερώνυμος, ούτε κι ο Αυγουστίνος; Εμείς γνωρίζουμε μόνο τρεις γλώσσες, στις οποίες πρέπει να δοξάζεται ο Θεός με γράμματα, την εβραϊκή, την ελληνική και τη λατινική". Ο Φιλόσοφος τους απάντησε: [Μήπως] δεν έρχεται η βροχή από τον Θεό εξίσου επάνω σ' όλους, ή δεν ακτινοβολεί επίσης ο ήλιος πάνω σε όλους, και δεν αναπνέουμε τόν αέρα όλοι εξίσου; Δεν ντρέπεστε λοιπόν να νομίζετε ότι υπάρχουν μόνο τρεις γλώσσες, και ορίζετε όλα τα υπόλοιπα έθνη και οι φυλές να είναι τυφλά και βουβά; Πείτε μου καθιστάτε τον Θεό αδύναμο, ότι δεν μπορεί να το δώσει αυτό, ή ζηλόφθονο ώστε να μη θέλει να το δώσει; Εμείς γνωρίζουμε πολλές φυλές που μπορούν και γράφουν και αποδίδουν δόξα στον Θεό η κάθε μία στη γλώσσα της. Είναι γνωστό ότι είναι οι εξής: οι Αρμένιοι, οι Πέρσες, οι Αβασγοί, οι Ίβηρες, οι Σούγδοι, οι Γότθοι, οι Άβαροι, οι Τούρσοι, οι Χάζαροι, οι Άραβες, οι Αιγύπτιοι, οι Σύροι και πολλοί άλλοι. Αν δεν θέλετε να καταλάβετε από αυτούς, τότε βρείτε στη Γραφή τον κριτή σας...»*[12]. Στη συνέχεια, εκτός των παραπάνω λογικών επιχειρημάτων και της

---

[10] Νιχωρίτης, Κων., *Ο πνευματικός βίος και ο πολιτισμός των Σλάβων*, εκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσ/κη 2013, σ. 231.

[11] Ο Αντ.-Αιμ. Ταχιάος σημειώνει (ΒΚΜ, σ. 149 σημ. 5) ότι ενώ τα περισσότερα χειρόγραφα αναφέρουν τον Γρηγόριο Θεολόγο, ο ίδιος θεωρεί ότι πρόκειται για μεταγενέστερη παρέμβαση των σλάβων γραφέων, που πιθανότατα αγνοούσαν τον αγιοποιημένο πάπα Γρηγόριο Διάλογο (590-604). Η αρχική γραφή πρέπει να ήταν Γρηγόριος Διάλογος, αφού μνημονεύεται μαζί με άλλους πατέρες της Δυτικής Εκκλησίας. Τα παρακάτω αποσπάσματα από ομιλίες του Γρηγορίου Θεολόγου δικαιώνουν την άποψη του καθηγητή Ταχιάου, αφού ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, αντίθετα με τους αναφερόμενους πατέρες της Δυτικής Εκκλησίας, τόνιζε την ουσία, που βρίσκεται στις πράξεις και όχι στις λέξεις, στη γραμματική και στις διαλέκτους, στις οποίες μάλιστα δεν έδινε καμία προπορεία: *«αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδεμίαν εἶναι ζημίαν, ὑπαλλαττομένων μικρὸν τῶν λέξεων, καὶ **φωναῖς ἄλλαις τὸ ἴσον διδασκομένοις· οὐδὲ γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν εἶναι τὴν σωτηρίαν μᾶλλον ἢ πράγμασι**»* (Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος «Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας Ἐπιτάφιος», PG 36, 68.7). Και αλλού: ***«...ἐπειδὴ πᾶσαι*** [αἱ γλῶσσαι] ***τὸ ἐπαινετὸν ἔχουσι...»*** (Γρηγορίου του Θεολόγου «Λόγος μα΄, εἰς τὴν Πεντηκοστήν», ιστ΄, PG 36). Εξ άλλου στην ίδια άποψη (περί γλωσσών) συμφωνούν και άλλοι μεγάλοι πατέρες της Ανατολικής Εκκλησίας, όπως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος: *«Ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Κἂν πρὸς Ἰνδοὺς ἀπέλθῃς, οὓς πρώτους ἀνίσχων ὁ ἥλιος ὁρᾷ, κἂν εἰς τὸν ὠκεανὸν ἀπέλθῃς, κἂν πρὸς τὰς Βρεταννικὰς νήσους ἐκείνας, κἂν εἰς τὸν Εὔξεινον πλεύσῃς πόντον, κἂν πρὸς τὰ νότια ἀπέλθῃς μέρη, πάντων ἀκούσῃ πανταχοῦ τὰ ἀπὸ τῆς Γραφῆς φιλοσοφούντων, **φωνῇ μὲν ἑτέρᾳ**, πίστει δὲ οὐχ ἑτέρᾳ, καὶ **γλώσσῃ μὲν διαφόρῳ**, διανοίᾳ δὲ συμφώνῳ. **Ὁ μὲν γὰρ φθόγγος τῆς γλώσσης, ἐνήλλακται**, ὁ δὲ τρόπος τῆς εὐσεβείας οὐκ ἐνήλλακται· **καὶ βαρβαρίζουσι μὲν τῇ γλώττῃ**, φιλοσοφοῦσι δὲ τῇ γνώμῃ· **καὶ σολοικίζουσι μὲν τῷ φθόγγῳ**, εὐσεβοῦσι δὲ τῷ τρόπῳ»* (Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Λόγος: «*Ὅτι χρήσιμος ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις*…», P.G. 51, 87-88).

[12] Ταχιάου, ΒΚ 16, σ. 84.

αναφοράς στη διαχρονική πράξη της Εκκλησίας ως προς τις λειτουργικές γλώσσες, ο Κύριλλος ολοκλήρωσε και τεκμηρίωσε την απάντηση του παραθέτοντας πλήθος σχετικών χωρίων από την Αγία Γραφή.[13]

«Όταν τα πληροφορήθηκε αυτά ο πάπας της Ρώμης, έστειλε να τον βρουν. Και όταν έφτασε στη Ρώμη, βγήκε ο αποστολικός Αδριανός να τον προϋπαντήσει με όλους τους πολίτες, κρατώντας κεριά, διότι είχαν πληροφορηθεί ότι μεταφέρει τα λείψανα του αγίου Κλήμεντος, του μάρτυρα και πάπα Ρώμης. [...] *Αφού παρέλαβε ο πάπας τα σλαβικά βιβλία, τα καθηγίασε και τα κατέθεσε στην εκκλησία της αγίας Μαρίας, αυτήν που επονομάζεται Φάτνη, και τέλεσαν πάνω σ' αυτά τη Λειτουργία. Μετά από αυτό, διέταξε ο πάπας δύο επισκόπους, τον Φορμόζο και τον Γκάουντεριχ, να χειροτονήσουν τους Σλάβους μαθητές, και αφού τους χειροτόνησαν, τότε έψαλαν τη Λειτουργία στη σλαβική γλώσσα στον ναό του αγίου Πέτρου, και την επομένη στον ναό της αγίας Πετρονίλλης, και την τρίτη ημέρα την έψαλαν στον ναό του αγίου Ανδρέου, και από εκεί πάλι στου μεγάλου καθηγητού των εθνών, του αποστόλου Παύλου...»*[14]

Παρ' όλα αυτά, δηλαδή την καταδίκη των Τριγλωσσιτών από τον πάπα Αδριανό, την ευλογία των σλαβικών μεταφράσεων και την τέλεση της Λειτουργίας στα σλαβικά, το μένος αυτών των αιρετικών είναι τόσο μεγάλο που δεν τους πτοεί ούτε η παρουσία του πάπα. Κατά τη χειροτονία του Μεθοδίου σε ιερέα *«υπήρχαν και πολλοί άλλοι άνθρωποι εκεί, οι οποίοι βλασφημούσαν τα σλαβικά βιβλία, λέγοντας ότι δεν πρέπει κανένα άλλο έθνος να έχει τη δική του γραφή, εκτός από τους Εβραίους, τους Έλληνες και τους Λατίνους...»*[15]

Στη συνέχεια ο Κωνσταντίνος Φιλόσοφος εκάρη μοναχός, παίρνοντας το όνομα Κύριλλος, και μετά από πενήντα ημέρες αφού αρρώστησε βαριά απεβίωσε και ετάφη στη Ρώμη, στον ναό του αγ. Κλήμεντος. Ο Μεθόδιος χειροτονείται επίσκοπος και στέλνεται από τον πάπα να εγκατασταθεί στην Παννονία. Εκεί δέχεται και πάλι τον πόλεμο του τοπικού κλήρου, συλαμβάνεται και φυλακίζεται σε μοναστήρι του Μέλανα Δρυμού επί δυόμισυ χρόνια, χωρίς να το γνωρίζει ο πάπας (Ιωάννης Η΄). Όταν ο τελευταίος το πληροφορείται διατάζει την αποφυλάκισή του και τον αποκαθιστά. Η λατρεία όμως στη σλαβική γλώσσα απαγορεύεται ξανά και επιτρέπεται μόνο το κήρυγμα. Το 881 ο Μεθόδιος επιστρέφει στη Κωνσταντινούπολη για να ενημερώσει τον αυτοκράτορα και τον πατριάρχη Φώτιο, σχετικά με την αποστολή που τους είχε ανατεθεί. Αυτοί τον τίμησαν και τον επαίνεσαν για την επιτυχία της αποστολής τους και επέστρεψε στη Μοραβία συνεχίζοντας το

[13] Γόνης, Δημ., Β., «Το ανεκτίμητο δώρο των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στους Σλάβους» σσ. 21-25, Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (Ολυμπιακό Χωριό 3-5-2014) *Κύριλλος και Μεθόδιος: η συμβολή τους στη θρησκευτική και πολιτισμική διαμόρφωση της Ευρώπης ως παράγοντας ενότητας και συνεργασίας των λαών της*, Επιμέλεια Παύλου Μ. Γεωργίου, Ολυμπιακό Χωριό 2015: Ιερά Μητρόπολις Ιλίου, Αχαρνών & Πετρουπόλεως.

[14] Ταχιάου, ΒΚ 17, σ. 88.

[15] Ταχιάου, ΒΜ 6, σ. 199.

μεταφραστικό και εκπαιδευτικό του έργο. Το 885 παραδίδει το πνεύμα του μέσα σ' ένα κλίμα αντιδράσεων και ραδιουργιών. Είχε προλάβει όμως, εκτός του πλήθους των μεταφράσεων, να προετοιμάσει και να αφήσει πίσω του περισσότερους από διακόσιους νέους ιεραποστόλους, συνεχιστές του έργου των δύο αυταδέλφων και Ισαποστόλων.

***

Είναι γεγονός ότι η Δυτική Εκκλησία δεν εκφράσθηκε με ξεκάθαρο και σταθερό τρόπο υπέρ της χρήσεως της σλαβικής (καί άλλων γλωσσών) στη χριστιανική λατρεία. Κάποιοι πάπες ευθυγραμμίστηκαν με τους Τριγλωσσίτες ή Πιλατιανούς, κάποιοι άλλοι, όπως ο Αδριανός Β΄, τους κατεδίκασαν αμετάκλητα και άλλοι όπως ο Ιωάννης Η΄ παλινωδούσαν πότε αποδεχόμενοι και πότε καταδικάζοντας τις θέσεις τους. Αυτό απηχούσε το γενικότερα συντηρητικό πνεύμα της Δυτικής Εκκλησίας, το οποίο εκμεταλλεύτηκε μερίδα του κλήρου με τοπικά συμφέροντα και προφασιζόμενη τη διαφύλαξη της *εκκλησιαστικής καθαρότητας και ευταξίας* ασκούσε την ιεραποστολή με τρόπο ανελαστικό έως και βάναυσα σκληρό. Αποκορύφωμα της ακραίας αυτής πρακτικής υπήρξε ο πόλεμος εναντίον των αγίων Κυρίλλου & Μεθοδίου, η φυλάκιση του Μεθοδίου, ο βασανισμός και η εκδίωξη των μαθητών τους (όσων διέφυγαν την φυσική εξόντωση) με σκοπό το ξερίζωμα και την εξαφάνιση του έργου τους.

Η κατάληξη αυτή δικαίωσε τελικά τους φόβους του Ραστισλάβ και δικαιολόγησε το αίτημα που απηύθηνε στον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄. Δικαίωσε όμως -και εκ του αποτελέσματος- το πνεύμα της Ανατολικής Εκκλησίας και την διαφορετική αντίληψή της στον τρόπο άσκησης της ιεραποστολής, που επί αιώνες κινήθηκε σταθερά στον ίδιο βασικό άξονα[16]. Η αποστολή στη Μοραβία μπορεί να έγινε αφορμή για τη δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου (ή ενδεχομένως την επίσπευσή του, αν δεχτούμε ότι ο Κύριλλος με τον Μεθόδιο και τους μαθητές τους το προετοίμαζαν κάποια χρόνια νωρίτερα), ώστε με τις μεταφράσεις και τον γραπτό λόγο να διευκολυνθεί η χριστιανική λατρεία στη σλαβική γλώσσα· αλλά οι εκχριστιανιζόμενες χώρες της επιρροής και ευθύνης της Ανατολικής Εκκλησίας απολάμβαναν ανέκαθεν το δικαίωμα αυτό ως αυτονόητο. Αυτή η διαφορά αντιλήψεως φαίνεται ξεκάθαρα στα αποσπάσματα των αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου, στα οποία ήδη παραπέμψαμε, στην υποσημείωση 10 του παρόντος, με αφορμή την παρατήρηση του καθηγητού Ταχιάου.[10]

Αναφέραμε προηγουμένως ότι σκοπός του τοπικού λατινικού και φραγκικού κλήρου ήταν το ξερίζωμα και η εξαφάνιση του έργου των αγίων Κυρίλλου & Μεθοδίου και των μαθητών τους. Το κατάφεραν, όμως, μόνο κατά το ήμισυ και αυτό φαινομενικά και προσωρινά. Ξερίζωσαν πράγματι ό,τι με κόπο και μόχθο δημιούργησε η βυζαντινή ιεραποστολή στη Μοραβία, αλλά δεν

[16] Φειδάς, Βλάσ. Ι., *Εκκλησιαστικὴ Ιστορία*, τόμ. Β΄, Β΄ έκδ. Αθήναι 1998, σσ. 18-19.

κατάφεραν να το εξαφανίσουν. Το έργο, που ξεριζώθηκε από εκεί, μεταφυτεύθηκε με τις ρίζες του, τις ποτισμένες με αίμα μαρτύρων, σε άλλες σλαβικές χώρες. Καλλιεργήθηκε εντατικά, απέδωσε πολλαπλάσιο καρπό και αφού εξαπλώθηκε σε όλο τον σλαβικό κόσμο, επανήλθε και στο φυσικό του φυτώριο. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά που γίνεται στο προοίμιο του Συντάγματος της Σλοβακίας (1-9-1992), η οποία εδαφικά είναι τμήμα της τότε Μεγάλης Μοραβίας: *«Εμείς, το σλοβακικό έθνος, συνειδητοποιώντας την πολιτική και την πολιτιστική κληρονομιά των προγόνων μας,* [...] *υπό την έννοια της πνευματικής κληρονομιάς του Κυρίλλου και του Μεθοδίου και την ιστορική κληρονομιά της μεγάλης Μοραβικής Αυτοκρατορίας...»*

Παρότι η σχέση αυτή δεν ξεκίνησε με τους καλύτερους οιωνούς, πριν δώδεκα αιώνες, παρήγαγε τελικά ένα κοσμοϊστορικής σημασίας έργο, γιατί ως κίνητρο είχε τη γνήσια χριστιανική αγάπη, την ανιδιοτελή προσφορά και προπάντων τον σεβασμό της ελευθερίας και της ετερότητας των ανθρώπων. Μερικοί αναρωτιούνται και σήμερα: γιατί οι Άγιοι δεν δίδαξαν στους Σλάβους την ελληνική γλώσσα, κάτι που θα καθιστούσε το έργο τους στη συνέχεια πολύ ευκολότερο; Την απάντηση στους σύγχρονους «πιλατιανούς» την έχουν δώσει ήδη οι Άγιοι Κύριλλος & Μεθόδιος και οι Πατέρες της Εκκλησίας μας. Χάρη στην απάντηση αυτή και στην έμπρακτη υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους οι Άγιοι αναγνωρίζονται και τιμώνται σήμερα ιδιαιτέρως από το σύνολο των σλαβικών λαών και της χριστιανοσύνης.